

Dörnyei Sándor: A magyar orvostörténeti irodalom 1715–1944. Előszó: VIZI E. Szilveszter. Piliscsaba–Bp., 2002. Magyar Tudománytörténeti Intézet–Magyar Orvostörténelmi Társaság, 455 l. /Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára. Fel. szerk. GAZDA István./

A Magyar Tudománytörténeti Intézet rendkívül hasznos, hiánypótló tudományhistóriai sorozatának legújabb köteteként jelent meg Dörnyei Sándor régóta várt, az 1944 előtti, magyar vonatkozású irodalmat összegző orvostörténeti bibliográfiája. Az immár majd háromszáz éves hazai orvostörténeti kutatás egyik legfőbb akadálya mindaddig a szakterületet átfogó bibliográfiák, lexikonok, kézikönyvek hiánya volt: a példátlanul gazdag és az utóbbi évtizedekben különösképpen produktív szakirodalom ellenére, sem magyar orvostörténeti monográfia, sem teljes szakmai bibliográfia, sem pedig magyar orvosi életrajzi lexikon nem állt a kutatók rendelkezésére. Weszprémi úttörő és mindmáig alapvető *Succinctája*, bibliográfiákkal is kiegészített, négykötetes orvosi életrajzgyűjteménye (1774–1787) óta pedig számosan próbálkoztak egy-egy szakterület, időszak irodalmának feldolgozásával. Maizner János és Fekete Lajos kísérleteitől, Gyóry Tibor általános, Novák Ernő, Kelemen György, Znakovszky Emma, Gortvay György, Preisich Kornél, vagy Huszár György szakmai bibliográfiájáig és az *Orvostörténeti Közlemények* negyven évet felölelő mutatókötetéig munkák sora született különböző színvonalon, szárdékkal és terjedelemben. Különösen értékesnek bizonyult az Orvostudományi Dokumentációs Központ (a későbbi Országos Orvostudományi Könyvtár) bibliográfiai műhelye, amely nagyjából 30, az 1945 után irodalmat feldolgozó szakmai bibliográfiát hozott létre: ezek a maug idején kurrens munkák ma már orvostörténeti adattárókként használhatók. Dörnyei Sándor maga is kivette részét e fontos előmunkálatokból, hiszen jelentős, főként könyvészeti vonatkozású munkássága mellett, ő állította össze az 1945 és 1960 közötti évek teljes orvostörténeti bibliográfiáját, amely 1961-ben, az Országos Orvostudományi Könyvtár kiadásában jelent

meg, és a kötetet ugyancsak ő egészítette ki az 1961 és 1970 között eltelt időszak, sajnos csak gépiratban – a Semmelweis Orvostörténeti Könyvtárban – hozzáférhető bibliográfiájával.

A most megjelent, szép kiállítású kötet Dörnyei Sándor több évtizedes, fáradhatatlan kutatói és bibliográfusi munkájának és gazdag tapasztalatának gyümölcse. A bibliográfia mindazokat a cikkeket, tanulmányokat, könyveket a teljesség igényével gyűjtötte egybe, amelyek a magyar orvostudomány és gyógyítás történetével kapcsolatban bel- és külföldön, az adott időszakban megjelentek. Dörnyei gyűjtőmunkájának kiemelkedő, ám sajnos a hasonló kiadványokban igen ritka értéke, hogy a szerző nem csupán a szakfolyóiratok, szakkönyvek anyagát dolgozta föl, hanem a nagyobb, fővárosi sajtótermékek mellett, a vidéki, helyi lapok kincsesbányáját is feltárta. Dörnyei természetesen szelektálta is anyagát, hiszen az elképzelhetetlenül hatalmas, évtizedek munkájával átvizsgált adathalmazt kritikátlanul semmiképpen nem zúdíthatta olvasója elé, bizonyosak lehetünk azonban abban, hogy a szerző ítéletében megbízhatunk, és hogy semmi a kutatás szempontjából lényeges e kitűnő gyűjteményből ki nem maradt.

A bibliográfia felépítése, szerkezete – mint azt a szerző maga is hangsúlyozza tárgyyszerű előszavában – nem tér el a megszokottól: folyamatosan sorszámozott anyagát három főrészebe (általános, kronológikus, illetve szakterület szerinti egységekre) sorolja, majd szintén ésszerűen számozott alkorszakokra, illetve alterületekre bontva közli. Az átfedésekre a fejezet végi jelzőszámok utalnak. A személyek szerinti felosztástól terjedelmi okokból kellett eltekinteni és ugyanez indokolta a gyógyszerésztörténeti anyag elhagyását is. (Információink szerint azonban e szakterület, ugyancsak Dörnyei Sándor által összeállított bibliográfiája hamarost szintén napvilágot lát.) A kutatómunkát pontos személy- és helynévmutató könnyíti meg.

Reméljük, e bibliográfia folytatása sem marad el: erre történetek és történetek már kísérletek is: A Magyar Tudománytörténet Intézet említett sorozatában szintén nemrégén kiadott *A múlt magyar orvostörténetészei* című gyűjteményes kötet

végén Gazda István állította össze az 1981 és 2000 közötti időszak orvostörténeti könyvbibliográfiáját, a Semmelweis Ovostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltárban pedig az *Orvosi Hetilap* Horus-rovatának, a hazai orvostörténet-írás egyik fontos fórumának bibliográfiája készül és a „Magyar Orvosi Életrajzi Lexikon” előmunkálatai is folynak. A számítógép-adta lehetőségek nyilván szintén megkönnyítik majd Dörnyei Sándor munkájának folytatását és kiegészítését.

A kötetnek, mint kivétel nélkül minden hasonló vállalkozásnak, természetesen akadnak hibái is, ezek a hibák azonban sosem érintik az adatközlés pontosságát, alaposságát, – a szerzőnek ahhoz is volt bátorsága, hogy egyes tévesnek bizonyult, vagy ismételt adatok helyét üresen hagyja – inkább a feldolgozás választott módjával kapcsolatosak. Gyakran ugyanis a tartalomjegyzék gondos áttanulmányozása és végigolvasása után sem tudjuk eldönteni, hogy egy adott témát hol keressünk, hiszen a tartalmi felosztás kétségtelen logikája ellenére, önkényesnek látszik, de hát más hogyan is lehetne. Ilyen vitatható megoldásnak tekinthető például az, hogy a kéziratos receptes könyvekről az „Orvosi szaknyelv és szakirodalom” fejezet egyik alfejezetében esik szó, nem pedig a „Laikus gyógyítás”, fejezet valamelyik alfejezetében. Máskor bizonyos fontos témákat, így a magia naturalist, a terápiákat, a táplálkozást stb. keressük a felsoroltak között – legalább is önálló egységként – hiába, és abba is könnyű lenne belekötöni, hogy például a balzsamozás miért a patológián belül jelenik meg e rendszerben. Minden lehető kifogás azonban mellékes, hiszen a kutatásban a továbbiakban, nemcsak az orvostörténészek, hanem minden tudomány- és művelődéstörténész számára nélkülözhetetlen, páratlan alapos-sággal és becsülettel megírt bibliográfiát kaptunk Dörnyei Sándortól ajándékba, amelyért hálás köszönet illeti őt és kiadóját egyaránt.

MAGYAR LÁSZLÓ ANDRÁS

Fehér Katalin – Fodor László: Az erdélyi magyar nevelés évszázadai. Kolozsvár, 2002. Educatio Kiadó, 121 l.

Egy magyarországi és egy erdélyi magyar kutató neveléstörténeti tanulmányait jelentette meg a kolozsvári Educatio Kiadó. Már az e kiadványban is realizálódó tudományos együttműködés ezen újabb megnyilvánulásának is örülnünk kell, de értékessé teszi e közelmúltban napvilágot látott könyvet gazdag nevelés- és művelődéstörténeti tartalma is.

A három fejezetben közreadott tanulmányok közül az I. és a III. fejezet Fodor László írásait tartalmazza. Az elsóban az erdélyi református kollégium-típusú nevelés 18–19. századi jellegzetességeit foglalta össze a szerző. E sajátosságok összegezése – még a viszonylag gazdag kollégiumi irodalom ellenére is – tanulságos és újszerű, nemcsak az erdélyi, hanem az egyetemes magyar művelődés szempontjából is. A harmadik fejezetben a szerző a kolozsvári tudományegyetem történetének kronológiáját tette közzé a 16. századi kezdetektől a Sapientia–Erdélyi Magyar Tudományegyetem 2001. októberében történt megnyitásáig

A kötet második, legterjedelmesebb fejezete híres erdélyi magyar pedagógusok pályaképeit tartalmazza. A nyolc tudós arcképe közül három: az Apáczai Csere Jánosról, Felméri Lajosról és a Schneller Istvánról készült portré szintén Fodor László munkája, amelyekben az erdélyi művelődés kiemelkedő személyiségeiről nyújt modern értékelést.

Ugyancsak e fejezetben található az az öt tanulmány, amelyek szerzője Fehér Katalin. Ő szintén az erdélyi nevelésügy kiváló, de többnyire méltatlanul elfelejtett személyiségeit mutatja be. Arcképeit legtöbbször eredeti források: egykorú művek, levelezések, kéziratok által teszi hitelesebbé. E személyek, akik Fehér Katalin írásaiban megjelennek, a nevelésügyi törekvéseik mellett a felvilágosodás eszméinek is a hir-